

SZEMLE

JUHÁSZ B. JÓZSEF

Colorado Egyetem

MICHAEL TURNER

TERRY WARE

Boulder város Tervezőirodája

BOULDER VÁROSÁNAK KILÁTÁSAI: EGY EGYÜTTMŰKÖDÉS TÖRTÉNETE¹

A jelen írás egy elméleti tudós, egy gyakorlatban dolgozó tudós és egy boulderbelli tervezőmérnök együttműködésének törtélmét mondja el. A történet egy kedvező alkalomról, egy illúzióról és egy inkoherenciáról szól. A lehetőséget az adja, hogy a politikai tervezési folyamatban „szakértői” vagy „objektív” információkra próbálnak támaszkodni. Az illúzió abban áll, hogy amikor „szakértői” avagy „objektív” információkat keresnek, azokat valóban akarják is.

Az inkoherencia azok között a történetek között feszül, amelyeket személyesen és amelyeket nyilvánosan mesélünk, illetve azok között, amelyek racionalizációként és amelyek okadatolásként szolgálnak.

A lehetőség a véleményeltérésből adódik, ahogy egy működő rendszer fölött elfut az idő, egyre több összeütközésre adódik alkalom, s újabb és újabb kihívásokkal találja szemben magát.

Az összeütközések kínáló alkalmak, a megújulás forrásai, új gondok és evolúciós csomópontok lelőhelyei. A nyomukban keletkező történet dráma, mely arról szól, hogyan nyílt meg egy konfliktus, miként vettünk benne részt mi magunk is, hogyan hoztunk létre különféle lehetőségeket, s végül hogyan zárult le a konfliktus.

Az összeütközések elmélete nem feltételezi, hogy a kíváncsú végállapotok a súrlódásmentes világok vagy helyzetek volnának. Mint a visszacsatolás elméletének egy típusa, valójában épp az ellenkező feltevással él.

A tudósokat megkereste Boulder város Tervezőirodája, és megbízott egy tudósokból álló tervező testületet, hogy készítsenek tanulmányt a város fontosabb látképeiről. A Tervezési Bizottság háttérin-

¹ A Design Methods and Theories című folyóirat számára készült tanulmány változata

dítéka a tanulmány megrendelésében az volt, hogy szabályozzák a beépítési magasságot és hozzanak olyan egyéb korlátozásokat is az alsóváros területén, melyekkel megóvják a környező hegyek látképét az alsóvárosból nézve is.

A Tervező Testület nem érezte helyénvalónak a beépítési magasságról és a fejlesztési szabályozásról szóló érvelést, különös tekintettel a megkövetelt perspektíva-folyosókra. Továbbá, a Tervező Testület szakmai elkötelezettséget mutatott azíránt, amit ők Jótékony változásnak tartottak, s a Tervezési Bizottság akciót a dekadens, öntetszelgő dologtalan osztálybeli konzervatizmus egy típusának tekintették. A „Tintafolt a tájon” klasszikus konfrontációt adottak voltak: természetes, hogy Királyi Kamaráért (vagyis „objektív akadémikus szakértői véleményért”) kiáltottak.

A konzultánsok felhasználása hivatásos állami tervezők részéről gyakran egymás közötti összeköttetésük jele, s hatalmuk egyik forrása. A Tervezői Testület azt remélte, hogy mint klienseink menetközben hatást gyakorolhatnak ránk, és ellátjuk őket olyan munícióval, amivel a Városfejlesztési Testület implicit érvelését visszaverhetik. Konkrétan, eredményeinket közvetlenül arra kívánták felhasználni, hogy — bármilyen alapja legyen is a beépítési magasság korlátozásának — a látkép megoltalmazása ily módon nem érhető el.

Az elméleti kutató tehát úgy lép be a képbe, mint közvetítő a házon belüli hivatások és a házon belüli politikusok között, mint olyasvalaki, akit (legalább lehetőség szerint) mindkét fél félíg objektív kívülállónak tekint. De ilyen vagy olyan úton — s ez a tény, amikor a belépésre felkérnek, igen áttételes módon közöltetik az első alkalommal — megpróbálják meggyőzni, hogy profi cimboráiért tényleg szembe kell majd fordulnia a — politikusokból álló — el-lenséggel.

E ponton tehát a kutató azért lép be a képbe, mert valami konfrontáció van a rendszerben.

Az állítólagos látképmegóvás mint korlátozó tényező felhasználása a „fejlesztés nyomásával” szemben tágan értelmezve azt jelzi, hogy sérülés érte azt a rendszert, amelyből kiolvasható, hogy miről „szólnak” a városok. Az a kép, mely bennünk élt arról, hogy milyen is egy jó vagy szép város, hogy milyen is a párbeszéd a szép város és szép természet között, valamiképpen megsérült, csonkává lett. A zúzódasok elég mélyek ahhoz, hogy konfrontációk adjanak jelt róluk.

A jó és szép városokról szóló történet nem bizonyul azonnal operacionális ügynek. Tehát behozunk valakit, aki alkalmas a történet elmondására.

ÉRTELEM ÉS RACIONALIZÁCIÓ

Úgy tűnik, a tanácskozáson részt vevők többsége úgy gondolta, hogy mi teoretikusok, akadémikus kutatók úgy lépünk be a képbe, mint akik a különbségeket el akarják fedni, mint mondjuk a tapé-

tázók. Vagy mint olyasvalakik, akik valamelyik csoport érdekében beavatkoznak. Mi azonban másképp látjuk a dolgot. Úgy véljük, a mi szerepünk az, hogy a konfrontációt felszínre hozzuk. Szerintünk a konfrontáció olyan erőforrás, mely az élet regenerálásához vagy a társadalom újrászerveződéséhez vagy a társadalmi szerepváltozások felismeréséhez vezet. Ha az akadémikusok a társadalomban inkább az értelmet, semmint a racionalizációt képviselik — s ha nem a tapétázó szerepét akarod játszani —, vajon akadémikusként milyen módon befolyásolnád ezt a helyzetet?

Nem tagadjuk a tapétázás létjogosultságát. De vitatjuk azt a napjainkban szakkörökben nagyon elterjedt elképzelést, miszerint egy értelmiségi nem tehet egyebet, mint hogy a status quo racionalizálója legyen a társadalomban. Ezt intellektuálisan és morálisan elfogadhatatlannak tartjuk. Mindez nem jelenti, hogy a status quo egészében rossz, vagy hogy egyéb dolgunk sincs, mint megváltoztatni a status quo-t.

Elvont módon azt mondhatjuk, hogy társadalmi szerepeink változásban vannak, s ezek némelyike egymással konfliktusba kerül. Hogy csak néhányat említsünk: teoretikus, kutató, hivatásos gyakorlati tudós, professzor, tanár. Konkrétan mi, mint olyan emberek, akik szakmai iskolákkal kapcsolatba léptek vagy azokhoz csatlakoztak, azt találjuk, hogy az akadémikus-szerep, amit klasszikusan az egyetemek történetével kapcsoláltak össze, nem egészen illeszkedik ahhoz, amit csinálni akarunk, vagy amit tennünk kell. Mi valószínűleg hevesebben érezzük e feszültséget a szerep-struktúrában, mint a vegyészek, a fizikusok vagy az atomtudósok.

A feszültség forrásai benne rejlenek a való világ rendszerében: abban, hogy egy feszültségmentes értelem vagy egy olyan rendszer, amelyben nincs visszacsatolás — olyan rendszer, amelyben információ egyszerűen nem képes termelődni. (Feszültségmentes állapotok irreális elrendezésekkel közelíthetők meg.) Mi nem keressük a teljes harmóniát a társadalmi szerepek között, amiket előadunk vagy eljátszunk. Nem keressük a teljes harmóniát Juhász, Turner és Ware között sem. Azt sem hajhásszuk, hogy egy új szerep szülessen, amely Juhász Józsefet, Mike Turnert és Terry Ware-t egy varázslatos, új, háromlábú lényre szintetizálja.

LEFOLYTATÁS

Azt mondtuk hát a tervező testületnek, csinálunk nektek egy tanulmányt Boulder látképeiről, hogy legyen mit a Városfejlesztési Testület elé vinnetek, ami meggyőzi őket. Azzal kezdtük, hogy rejtett terveket és szándékokat kutattunk fel, s ezek kölcsönhatásait. Végül különös módon arra jutottunk, hogy a Tervező Testület rejtett indítéka valamilyen okból növekedéspárti, míg a Városfejlesztési Testületnek bizonyos értelemben növekedésellenes háttérterve van. Ez persze túlegyszerűsítése egy igen összetett helyzetnek. Mindenesetre, amint ezzel végeztünk, igyekeztünk összeállítani a látképekről

való megnyilatkozások szótárát, amely tekintetbe vette Boulder politikai kontextusából, fizikai és szociális kontextusából is mindazt, amit megértettünk.

Arra jutottunk, hogy mind a Városfejlesztési Testületnek, mind a város Tervezői Testületének extrém módon korlátozott elképzeléssel vannak arról, hogy miről is „szólnak” a látképek, minthogy egyszerűen úgy vélték, a látkép az, ahogy a városból a természet szépségeire kinézünk.

Valóban, ha a Városfejlesztési Testület rejtett irányelvére gondolunk, mely elejét akarja venni az újabb magas épületek létrehozásának az alsóvárosban, azzal, hogy ezek belelőgnának a látképbe, pontosan azt az eszmét fejezi ki, hogy a látképek: *kitekintések a városból a természetre*. Így hát hozzáálltunk egy oktató célzatú szótár kifejlesztéséhez, amit indításképpen a Tervező Testületnek szántunk, de amivel végsősoron a Városfejlesztési Testületet vettük célba. Azt mondtuk: Nézd csak, rátekinthetsz a természetre a városból, s rátekinthetsz a városra a természetből, rátekinthetsz a városra a városból, s nézheted a természetet a természetből — ha tehát átfogó képet akarsz alkotni a természet és civilizáció viszonyáról, nem maradhatsz meg annál a korlátozott nézőpontnál, hogy a civilizáció a városba központosul, s amely nézőpont szerint a természet annak valami módon rangot ad, valamiféle értelemben körülöleli.

Ezt követően hozzákezdtünk ahhoz, hogy bevezessük a látképről való társalgás egy viszonylag objektív módját, melyben megkülönböztettük a látványra fordítható időmennyiséget és a látószöget. Az idő növekedése és a látószög növekedése így növekményt jelentett a látvány fontosságában. Objektív tudásanyagot igyekeztünk tehát felhasználni az észlelést illetően, amiben valóban hittünk is, legitimizálандó ezzel azt, amit éppen csináltunk, s ami ugyanakkor megmutathatta, hogy olyan tudásrendszerben dolgozunk, amelyben munkánk számára az objektív tudományos ismeretek nem is annyira értéktelenek és irrelevánsak. Valóban hisszük, hogy amennyiben minden egyéb változatlan marad, minél több időt fordítunk valaminek a nézésére, annál több információ válik számunkra elérhetővé. Íme egy takaros és meggyőző „tudományos” bizonyíték, ami valószínűleg igaz.

Ezután kidolgoztuk a természet városból megtekinthető látképeknek vizuális megjelenítését, mely ábrázolta az összefüggést az idő és a látószög dimenziói között, de megmutatta azt is a Tervező Testület tagjainak, miképp foglalhatnak el speciális nézőpontokat Boulder városban, továbbá értékeket rendelt azokhoz a látószélesség, a rendelkezésre álló időmennyiség és a látnivaló tárgya szerint.

Következő teendőnk abban állott, hogy különbséget tegyünk aközött, amit Juhász pszichológusként művel, és amit Mike Turner tervező (építész) városrendező emberként tesz. A városlakók véletlen mintája alapján felmérést készítettünk arról, hogyan értékelik az emberek a látképeket és mit értékelnek azokból. Amennyire ebből meg lehet állapítani, elég bizonyosra vehető: a Városfejlesztési Tes-

tületnek volt igaza abban, hogy mit tartanak fontosnak az emberek. A természetből és a természetről látható létképeket a következő sorrendben becsülték:

Az egyes számú látkép a Flatironokat tünteti fel, a Boulder városából mindenünnen látható festői hegyeket, melyekről a város nevezetes. Másodiknak taksálták „általában a hegyeket”. Ezek Boulder-től nyugatra fekszenek, s ezek miatt határozzák meg a város elhelyezkedését úgy, mint ami hegyek és síkságok között terül el. A harmadik a zöldövezet: a hegyeket körülvevő természeti terület, ahová tilos házakat építeni. A következő, Flagstaff, ismét egy olyan hegy, amely nevezetes „boulderbell látképéről”.

Tehát, amint mondtuk, Boulder lakói valóban messzemenően ugyanolyan módon határozzák meg a látképeket, mint a Városfejlesztési Testület. Látkép az, ami gazdagít, mert különbözik tőlem és odakint van, s „természetes” valami módon, akár megőrzik, akár nem.

A város polgárai a természeti objektumok teljes listáját követően egy építészeti műemléket is megemlítenek: ez az Országos Meteorológiai Kutatóközpont (I. M. Pei alkotása).

Megpróbáltunk hát az emberek meglevő véleményével — arról, hogyan is vannak a dolgok — úgy számolni, mint egy egyenlet egy elemével. Az egyenlet *másik* tényezőjét a tervező készségei és érzékenységei alkotják, aki a környezetre tekintve olyan lehetőségek után kutat, melyeket az átlagos polgár nem láthat, és nem láthat a Városfejlesztési Testület sem, amit csak a fizikai környezetbe való szakavatott beavatkozással foglalatosskodó ember vesz észre. Nos, ez Mike Turner, s feladata nem csupán annak megmutatásából állott, hogy az emberek mely perspektíváknak vannak tudatában vagy mely látványok léteznek ténylegesen, de ezen túlmenően abban is, hogy a látványok milyen potenciálokat hordoznak, melyekkel az adott mesterséges környezet adós marad.

Példának okáért, Turner lehetőségeket fedezhet fel az úthálózatban, a zöldövezet rendszerében, de még az ültetett fákban is. Mérlegelheti, milyen lehetőségek vannak a világ átformálására, ha a látképeket értékesnek vagy fontosnak könyveljük el? Munkája tehát lényegében normatív.

Tegyük most fel, hogy feltártunk bizonyos — egyelőre még lezárt — lehetőségeket. Akadnak-e vajon emberek, akik ezekre a látványokra tekintenének? Milyen további változásokat kell eszközölni, hogy ez ne váljék „fahullás az erdőben” típusú problémává; vagyis ne egy olyan gyönyörű látkép legyen, amit a világon senki nem lát. A fizikai viszonyok vizsgálata mellett tehát elemeztük azon személyek számát, akik egy-egy meghatározott helyen laknak, dolgoznak, vagy egy meghatározott helyre utaznak, ahonnan lehetőség szerint avagy ténylegesen olyan látképek nyílnak meg előttük, amiket az emberek nem tekintenek fontosnak.

Csináltunk tehát „objektív” méréseket a perspektívák meghatározására, a látószög szélessége és a rendelkezésre álló idő szerint. Voltak „népszavazataink” is az adott elemekre. Ezek elláthatók egy

becslési skálával. Adott továbbá azoknak az embereknek a száma, akik a kérdéses perspektívával ténylegesen szembekerülnek, vagy azok száma, akik szembekerülnének az adott perspektívával, ha bizonyos fajta tervezési politika megvalósulna. Így hát a város bármely fontos helye vagy a zöldövezet minden egyes része vagy a város határa, amelyet kontrollál — mind súlyozható a látképek szerinti fontosság szempontjából.

PONTOZÁS

Azzal, hogy egy „objektív” pontozási rendszert hoztunk létre, egyben létrehoztunk egy olyan szituációt is, melynek kimenetele nem volt sem ellenőrizhető, sem egykönnyen bejósolható. Egy politikai rendszerbe beékelünk valamit, ami inkább értelem, semmint racionalizáció volt. A politikai folyamat irtózik mindentől, ami bejósolhatatlan. Az az illúzió, hogy amikor „szakértői” és „objektív” információ ke-restetik, az egyszersmind szükségeltetik is — rendszeres klígazítás tárgya lett. Ez idő tájt különféle dolgok történtek.

1. *Mike Turner visszatért Jeruzsálembe.* Turner volt az a kívül-álló, aki hivatásos tervezőként/építészként a nagyobb terhet viselte. Hlánya fokozottan aláhúzta a jelentés minőségét és szakszerűségét.

2. *A Városfejlesztési Testület tett némi fordulatot a fejlesztés-orientált irányba.* A professzionális felső tízezer, amely a „fejlesztést” korábban kordában tartandó szükséges rossznak tartotta, hirtelen úgy kezdte látni a fejlesztést, mint bátorítandó szükséges rossz-szat. A Városfejlesztési Testületen belüli politikai erőegyensúly finom eltolódást mutatott az alsóvárosfejlesztés-ellenes erők felől az alsó-város-fejlesztés melletti erők irányába.

3. *A vizsgálódás eredményei és ajánlásai a Városfejlesztési Bizottság elé kerültek egy formális ülés keretében.* Ware ekkor annak az embernek a hálátlan szerepében találta magát, aki a „pontozási” rendszert a Városfejlesztési Testület számára ismerteti. A fogadtatás a langymeleg támogatás, a hűvös távolságtartás és a leplezetlen ellenségesség között hullámozott. A fejlesztéspárti erők a tanulmányt az emberi szempontok túlságos figyelmen kívül hagyása és a „szakszerűtlen” metodológia miatt bírálták. A fejlesztésellenes erők a „tapasztalati, finomanszemcsézett módszertan” és a „számszerűsítésnek szentelt túlzott figyelem” zászlaja alatt támadtak. Úgy tűnhetett, hogy valójában senki nem kíván „objektív” adatokat, s az a klíma, mely a lehetséges objektív adatokat igényelte, menetközben megváltozott.

4. *Eljött az ideje, hogy a konzultánsok fizetést kapjanak munkájukért.* A tervezési osztály költségvetését megnyírbálták. Az a „fényűzés”, hogy akadémiail konzultánsokhoz forduljanak, hirtelenjében szertelen kicsapongásnak tűnt.

RÉSZLETEK A MEGBESZÉLÉSŐL

Ray McCall: Sejtésem szerint az a kérdés, mely ponton válik a konstruktív feszültség valószínűsíthetően romboló konfliktussá: ahol a kapcsolat egyszerűen összeomlik. Juhász József: Van itt egy tautológia, ami felett nem tudok napirendre térni. E tautológia azt mondja, hogy a feszültség akkor konstruktív, ha megújítja az életet, de destruktív akkor, ha halotti lepelként szolgál. Nem látszik tökéletesen kielégítőnek, de zavarba ejt, hogy ezt kell mondanom.

Ray McCall: Ha tehát látod, hogy a jelentésed a szemétkébe kerül, ebből tudod, hogy az destruktív feszültség volt. Juhász József: Igen, ha a jelentésem a papírkosárba jut, tudható, hogy destruktív feszültség volt. Ez tökéletesen igaz. Akkor vége. Ha hulladék volt, akkor csak hecceltem magam.

Lou Sauer: Ez nem feltétlenül igaz. Ez ismét feltételezi, hogy racionális rendszerrel van dolgunk, és az emberek tudják, mi a teendő a kutatási eredményekkel. És mindenki akar belőlük egy darabot, de nem tudják, hogy meg kell fizetni az árát.

SZEMELVÉNYEK KORAI ESZMECSERÉKBŐL

A rejtett célok megértése nélkül lehetetlenség partnerré válni a játszmában. A rejtett célok, ha a fejlesztésre irányuló nyomásként fejeződnek ki, általában politikai és szociális kérdések körülforgóak. Ha vizuális elemzésért fordulnak, ez változatlanul olyan elem, amely kölcsönviszonyban áll a teljes tervezési folyamattal. E célok földrajzilag azonosíthatók és feltérképezhetők, hogy a döntéshozatal alapja egy későbbi fázisban megalkotható legyen. A rejtett cél megértése semmiképp nem veszélyezteti a kutató szakmai integritását, de lehetővé teszi az erőforrások integratívabb módon való felhasználását.

Azonosítottuk a perspektíva típusát, annak időtartamát és a látott elemet. A látványok e tipológiája logikailag megkülönbözteti a látószöveget, a perspektíva időtartamát és a látott „objektumot”. E tények közül az első kettő megadja a látkép perceptuális minőségét, a harmadik annak jelentését azonosítja a szemlélő számára.

A látvány típusai a látószög szerint:

Horizontális látószög

- folyosó (>150)
- látkép (>150<900)
- panoráma (>900)

A látvány időtartama:

- pillantás (<5 mp)
- nézés (>5 mp<20 mp)
- tanulmányozás (>20 mp)

A látható elem a térben:

Természetes:

- Flatironok

- Boulder-patak
- Chautauqua

Mesterséges:

- Egyetem
- Pearl utcai sétány
- Keresztutcák
- NCAR

A látható elemeket úgy határoztuk meg mint bejáratokat, tereptárgyakat, domináns struktúrákat vagy aktivitási centrumokat.

További kulcsdefiníciókhoz vezettek az akadályok vagy potenciális akadályok, amiket integrálni kellett:

Egyéb:

Az akadály:

- természetes (fák, hegyek)
- mesterséges (épületek, utak, egyéb)

A potenciális akadály:

- beépíthető terület
- építési tilalom alatt álló terület
- teljesen beépített

Térképészeti adatok (?)

- a közlekedés áramlása
- tényleges avagy tervezett
- közlekedésirányítás

Lakóhely — foglalkoztatás: tényleges és tervezett

Tervezés: használat vs. övezeti rendszer

Emberek:

- gyalogosok
- biciklisták és motorosok
- autósok

Jelenlegi vs. jövőbeli mintázata.

TÉBOLY, INKOHERENCIA ÉS A MEGÚJULÁS LEHETŐSÉGEI

Az a baj, hogy képtelenek vagyunk vagy nem is akarjuk megérteni vagy felvenni a másik szerepét. A baj forrása az inkoherencia. A legrosszabb esetben az elmélet és gyakorlat viszonya szűli.

De ez a szemlélet feltételezi, hogy adott egy ideális pszichológiai rendszer lehetősége. Ha az ellentétes szemlélettel élünk, tehát azzal, hogy lélektani és szociális rendszereknek feszültségre van szükségük, úgy a kép megváltozik. A baj maga is a szociális és személyes megújulás és regeneráció erőforrásává válik.

(Ülkei Zoltán fordítása)

A kézirat elfogadva: 1989. január